

מסכת פרק ראשון אבות ב 8

כר ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצד כמעט מעשה ידי להתפאר:

משה

ר"ע מברסנורה

כר ישראל יש להם חלק לעוה"ב. אפילו אלו שנהחייבו מיתה צבית דין מפני רשעתן. יש להם חלק לעוה"ב ועולם הבא (האמור כאן) הוא העוה"ב אחר פתיית המתים שעתידין לחיות ולעמוד בגופם ובנפשם חיים נלחיים כחמה וכלבנה וכוכבים. כדמייתי בגמרא זהאי פרקא מתים שעתידים לחיות אין חוזרים לעפן. והעוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה. והע"פ שיש בו גוף וגויה. אלא לדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. ומפני שאין כל ישראל שוין בו אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. מש"ה קתני יש להם חלק:

משה

שפת אמת

כר ישראל כו' בפסוק התהלך לפני והיה תמים פרש"י שנמסר לו ה' איברים שאינם ברשותו של אדם והוא בגמ' דנדרים. משמע שע"י המילה נעשין בני חורין להיות האיברים ברשותו ובמרש איתא תמים הוא הסרת הערלה שהוא מום ע"ש. והענין הוא כי ע"י החטא שנתערב טו"ר לכן יש כתנות עור על הארם אבל בברית מילה מסתלק התערבות וע"י הסרת הערלה והמום מאבר אחד הוא ללמד על הכלל כולו כל גוף איש הישראלי וכל הארה הבאה לעולם באה עמה הסתר וקליפה מטעם תערובות טו"ר שנעשה בכל העולמות. וברית מילה היא נחלה בלי מצרים בהסרת הערלה ולכן כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כולם צדיקים פי' שע"י ברית מילה זוכין לחירות כנ"ל, ואמרו כל ישראל יש להם חלק כי כפי שמירת הברית כל כך חלק יש להם בעוה"ב ובוודאי כל איש ישראל נקרא שומר הברית אבל אין יד כולם שזה בשמירה זו. ואות זה נתן הבורא ית' בכל איש ישראל לכן נקרא אות, אלה המצות שיש להם כח להאיר גם בתוך החושך והוא אות, כי במקום הנגלה א"צ אות, וז"ש ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ, לעולם היינו בכל מיני העלמות והסתרות הגלות, עכ"ז על ידי אות זה ניצולים:

משה

יש להם חלק לעוה"ב, פי' גם בעוה"ז כל מעשיהם יש בהם חלק פנימיות מאור הצפון שנגזו במעשה גשמי וזה ה' מכוון בריאת האדם בעוה"ז כדי לתקן כל הבריאה לברר שהכל מחיות הש"י, ובמד' (פ' תוריע) אהור וקדם צרתני וזה נוחל ב' עולמות כו', פי' שכבשיך נחל וחיבור משורש החיות אל ההסתר וההעלם שיש בעוה"ז, כי מה שבח שנוחל עוה"ז, אך מה שמחבר עוה"ז אל עולם העליון כנ"ל:

משה

א מִשְׁה קבל תורה מסיני. ומסרה ליהושע

ויהושע

ר"ע מברטנורה

פרק א מִשְׁה קבל תורה מסיני. אומר אני לפי שמסכת זו אינה מיוחדת ע"פ מלוא ממלות התורה כשאר מסכתות שבמשנה אלא כולם מוסרים ומדות. וחכמי א"ה ג"כ חברו ספרים כמו שבדו מלבס בדרכי המוסר כולל יתנהג האדם עם חבריו לפיכך התחיל ההגא במסכתא זו. משה קבל תורה מסיני לומר לך שהמדות והמוסרים שבזו המסכתא לא בדו אותם חכמי המשנה מלבס אלא אף אלו נאמרו בסיני : מסיני. ממי שנגלה בסיני :

לזקנים

שפת אמת

מִשְׁה קבל תורה כו' הגם שהתורה ניתנה לכר ישראל, אמנם יש ב' ענינים בתורה א' היגיעה שיכול כל איש ישראל למצוא ע"י יגיעה בתורה כ"א כפי השגתו, אך יש עוד סגולה בתורה לחכמים ראשי הדורות להשיג מה שאינו עפ"י שכל אנושי והוא הירושה שניתן לנו כמ"ש תורה צוה כו' משה מורשה קהלת יעקב, ולכן אמונת חכמים הוא יסוד התורה, ולכן הקדימו חכמים זאת המשנה באבות לומר שאלה הדברים שהגידו אבות העולם לא יחשוב אדם להרהר בהם עפ"י אימור דעתו כי זה בירושה מסיני וע"ז אמרו משה קיבל כו' ומסרה ליהושע כו' ובגמ' אל תקרי מורשה אלא מאורסה, וזה ההפרש כי ירושה היא בלי יגיעה דק נחלה שאין לה הפסק, אבל מאורסה היא התקרבות שבה ע"י פעולות האדם ויגיעתו בתורה וזה נאמר לכל פרט התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך דייקא. אבל לכללות ישראל נאמר מורשה קהלת יעקב, אעפ"כ ע"י שזוכין להכניס עצמו תוך כלל ישראל זוכה לחלק הירושה ג"כ כנ"ל :

ומסרה ליהושע. בפסוק יפקוד ה' כו' יצא לפניהם כו' ולא תהי ערת

מִשְׁה קבל תורה. כי הכוונה על תוכנ"פ דתורה שבכתב מונח לכל הרואה ליקח, ופי' תוכנ"פ הכת הנמואל בלבות בני זאת מסר ליהושע כי גם תוכנ"פ נמסר למשה בסיני כדליתא אפי' מה שהלמיד ווסיק עתיד לחדש, [*ע"י זוה"ק ח"ב דף קל"ז ע"ב] ופי' הרע"ב אף אלו מסיני, הגם דלפי"ז מזה הפי' הם אמרו כיון שכולם קבלו רק כנ"ל דנקרא עתיד לחדש הגם שכבר ניתנה, עו"ל הפי' שנתלה הכל בשכל עליון שליתן דעת לבני מדעת קונס לכונן ההלכה לתלות באשמכתא מה"ס וי"ש ממי שנגלה בסיני פי' דברים אלו נלקחים ממוקם גבוה, וי"ל עוד אף אלו מסיני שנטעה מכל דבריהם אף של עלמס תורה ממש :

ומסרה ליהושע, י"ל כמ"ש ויסמך את ידיו עליו משמע שמסר לו כל התורה. ש"דע וכן מ"ש ונתת מהודך הוא כח התורה כמ"ש תוכ' שבת (פ"ח א') דהכתרים של הוד היו, והתו"ט כי דברי המפרשים שנתן לו הכל וק' הא כי מהודך ולא כל הודך כו' ובאדר"ג איתא גם בזה לשון קבלה ע"ש, וק"ל לשון ומסרה דהא אמרו בשבתכחו כמה הלכות בימי אבלו ש"מ כו', ובמ"ש ליהושע יל"ד דהרי מסר לכל, רק י"ל על לוחות הראשונות שסודותיהם של ראשונות מסר ליהושע דכ' ונתת מהודך עליו כנ"ל בענין הכתרים של עו"ש שהי' קודם לוחות הראשונות

היו של הוד, וי"ל עוד פי' ומסרה על המסורות

ויהושע לוקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הם אמרו

ר"ע מברפנורה

לוקנים, שהאריכו ימים אחרי יהושע ואותם הזקנים לוקנים אחרים עד שהגיעו לתחלתם של נביאים. שכן עלי הכהן ובמחול הרמתי: לאנשי כנסת הגדולה. ק"ך זקנים היו. וזוכבל שריה רעליה מרדכי בלבן שהיו בימי עזרא כשעלו מן הגולה בבית שני. ומכללם חגי זכריה ומלאכי ונחמיה בן חכליה ודבריהם. ונקראו כנסת הגדולה לפי שהחזירו העטרה ליושנה. שמשם אמר (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא. באו ירמיה ודניאל ולא אמרו גבור ונורא. והם החזירו כנסתה לפי שאמרו הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו שאלמלא

כן

שפת אמת

עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, כי באמת השי"ת רועה ישראל רק ע"י הצדיק אשר יצא לפניו מביני מקום (שיתגלה) [*שיגלה] הקב"ה הנהגה שלו, ובגלות אין ניכר ואומרים האומות אי אפקין, וע"י שיהי איש על העדה כו' לא תהיה כו' וז"ש עדת ה' שבאמת השי"ת הוא הרועה, ומסתבא בקשה זו הי' לדורות, ופעל כן כמ"ש הקב"ה וסמכת כו' ירך כו', ואיתא מסרה ליהושע ויהושע לוקנים, איכ פעל שיהי האדה מכחו של מדע"ה לכל הדורות, ואמרו ונביאים מסרוה לאנשי כנה"ג הם אמרו כו'. פי' שהניחו הכח באפה המאמרים ולכן נק' המסכתא אבות שבאלה הכחות שבאבות יכולין להכיר את הקב"ה ולברר השגחתו ית' עלינו, ולהמשך אחר האבות דכ' בהם אשר התהלכו כו' לפניו, וכ' הרועה אותי מעודי כו', וכ' ה' רועי לא אהסר:

ויהושע לוקנים, נראה שהם העי

זקנים שנה' אהפה לי שבטים איש ויהושע מהם אך הם האריכו ימים עפי, ולא הזכיר שופטים ויל"פ בהם בכלל זקנים ואפשר הם בכלל נביאים:

לאנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה

ליושנה הן הן נוראותיו פי' דבלי' אסור לרבות בשבחו ש"מ רק דברים הנראין לעין כהנהגת ד' אותנו, ובקושי ברו' ז"ל בס' הזכות דזה לא הוסיפו המה ע"ש גוף הק' נראה דליק דבס כנה"ג אינו תואר בס רק הי' כנסי' גדולה ומפורסמת, והטעם עצור שהוסיפו הם זה השם וז"פ וברור ע"פ פשוט ושם כ'

(* **לאנשי** כנסת הגדולה, וכ' הרע"ב

שהחזירו העטרה ליושנה משה אמר האל הגדול כו', באו וביטלו ואמרו אי גבורותיו שצירים מרקדים בהיכלו כו' אי גוראותיה, לכן לא א'

גבור ונורא כו' והם החזירו כו' האיך אומה כזו יכולה להקיים בין האומות כו'. ותכוה למבין וכי הם לא אמרו זה, כי אומרים ח"ו שאינו גבור, ח"ו לנביאים דוסר כן, והנני השי' להבין מעט מועיר כי אמרו חז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של כקום ואח"כ יתפלל וזה שאומרים בש"ע השבח האל הגבור והנורא וכו', וכי אין להשי"ת רק שבחים אלו, רק כ' נורא תהלות ואין יכולין להספיק תהלתו

אמרו שלשה דברים הוו מתתים בדין. והעמידו תלמידים הרבה ועשו

ר"ע מברטנורה

כן האך אומה כו יכולה להתקיים מפני כמה אומות: הם אמרו ג' דברים. הרבה דברים אמרו אלא ג' דברים הללו אמרו (סן) שיש בהם קיום המורה: הוו מתונים בדין. שאם בא דין לפניך פעם ושתיים וג'. לא תאמר דין זה כבר בא לפני ושתיי ושלשתי זו. אלא הוו מתונים כלומר ממתינים קודם שתפסקו הדין: והעמידו תלמידים הרבה. לאפוקי

שפת אמת

תהלתו, רק מה שתקן משה ע"ה, ותיקן אלו על שבח הנסים שעושה עמנו ולא על תהלתו ית' רק על מה שעושה עמנו. וזה הטעם שאומרים שבח מקודם, כי מקודם צריכין להודות על מה שעושה עמנו עד עתה ואח"כ מתפללין על להבא, ולכך אומרים השבח שעושה עמנו אבל אין אומרים הגבור ע"ש שהוא גבור אינו

כן רק כנ"ל, ולזה שפיר אמרו אי גבורותיו כו' הואיל ואינו עושה עמנו גבורות ואף שאל אמונה ואין עושה עול, אמת זה הוא מחמת [עיונותינן] ואין שוים כלום, אבל מ"מ כיון שאין משמש אתנו במדת גבורה ונוראות אין זה שבח שנסדר לפניו הואיל ואין עושה עמנו זה, ולזה השיבו אנשי כנסת הגדולה שאינו כן, רק משמש גם עמנו במידתו שאל"כ איך אומה כזו יכולה להתקיים וכו' כנ"ל:

(* **ויש** להבין מאחר שגם מקודם היו אומרים הגדול והחזירו הגבור והנורא אי"כ מיט קראם השם אכנה"ג, כנסת הגבורה או הנוראה הו"ל למקרי' אולם הגבורה נכללת בגדולה והבן זה כי לא שיך שחדשו בבחי' גבורה כי חסרון הגבורה אינה חסרון לעצמה רק לבחי' הגדולה והבן היטב ובמ"א אבאר בעוה"י. [*ע"י בס' הזכות פ' אחרין]:

הו"ו מתונים בדין דכתיב אשר תשים לפניכם

מתינות אלא אפי' דין דממונא בעלמא הוא ותיחא בצורה מ"מ לריך ג"כ מתינות: **והעמידו** תלמידים הרבה לכאורה ודאי אסור למנוע זר, י"ל דס"ד שטוב

כ' דברים פנימיים, ולולי דברי חז"ל הי' נראה כעין לשון סגי נהור כי בית שני הי' פחות במעלה מבית ראשון ולכן נקראו אנשי כנה"ג:

הם אמרו והקודמים להם לא מלינו שהוסיפו רק כאשר אמרו ועשו סוגי למורה אמר כ"א מה שנלרך לדורו:

בהרע"ב הרבה דברים אמרו כו' לא הולרך לזה כאלן רק לקמן, דכאלן דבר גדול הוא שיכונו כולם לומר ג"ד הללו צדקה:

הו"ו מתונים בדין, ובתרגום יונתן (פ' אמור) ש"לריך להיות זריז בדיני ממונות רק בדר"ג ל"ל מתון, ופשוט הפי' גם בדר"מ, דבר"ג גוה"כ להלין הדין דכ' לרך לין זה אבל להמכנה קשה ללמה בלמח לריכיס להיות מתון בדיני ממונות יותר מדאיסור ותיחא, ול"ל דבר"מ מפני שהוא בין בעלי בצורה לריך להזהר יותר מערמות הפעלי דינין ובמד"ש כ' הטעם מפני שאחר גמר דין א"ח לחזור ולטשות פשרה, ורחוק, גם מביא בשם הר"י קארו שמדבר לבעלי דינין שהיו מתונים מלירך לדין וג"ז רחוק, ואפשר משום דדיני ממונות כיון דהלוי בשיקול הדעת של הדיין, לכן לריך להיות יותר מתון מאו"ה, וש"ר כן במד"ש בשם ר' יונה, ואפשר דבלמח דיני ממונות יותר תמור משום שהוא לשמים ולבריו, וגם י"ל להיפוך דהוראה פשיטא ש"לריך

מתינות אלא אפי' דין דממונא בעלמא הוא ותיחא בצורה מ"מ לריך ג"כ מתינות: **והעמידו** תלמידים הרבה לכאורה ודאי אסור למנוע זר, י"ל דס"ד שטוב

ועשׂו סיג לתורה: ב שמעון הצדיק היה משיירי אנשי כנסת הגדולה. הוא היה אומר. על שלשה דברים העולם עומד. על התורה. ועל העבודה. ועל

ר"ע מברשנורה

מדכן גמליאל דאמר כל תלמיד שאין תוכו כזרו אל יכנס לבית המדרש קמ"ל שמלמדוין תורה לכל אדם וא"ל לבדוק אחריו. ובלבד שלא יהיה ידוע מעיניו שמעשיו מקולקלים וסאני שומעניה. א"נ אשמעינן שאם העמיד תלמידים בבחירתו יעמוד תלמידים בזקנותו דכתיב (קהלת יא) בבקר זרע זרעך ולערב אל תגמ ירך: ועשו סיג לתורה. גרר שלא יבוא ליגע באיכור תורה כגון שניות לעניות ושבות לשבת דכתיב (ויקרא י"ח) ושמרתם את משמרתיו עשו משמרת למשמרת: ב משיירי. משויירי שלאחר שמתו כולן נשתיירה הקבלה בידו. והוא היה כהן גדול אחר עזרא: הוא היה אומר. כלומר כן היה מרגלא בפומי' תמיד וכן כל ר' פלוני אומר. הוא היה אומר. שבמסכתא זו. פ"י היה רגיל לומר כן תמיד: העולם עומד. לא נברא העולם אלא בשביל ג' דברים הללו: על התורה. שאלמלי לא קבלו ישראל את התורה לא נבראו שמים וארץ. דכתיב (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: ועל העבודה. עבודת הקרבנות שקך בנינו במס' תענית שאלמלא מעבודות לא נתקיימו

שפת אמת

לפניהם פשוט י"י שלפני הרגשות האדם ומעשה קטן או גדול אף מחשבה ותנועה קלה. צריך להיות במשפט אם הוא רצונו ית', שיהיו המשפטים שהם תורת השי"ת לפניהם ממש כג"ד [כעין זה בס' קול שמחה] וז"ש הוו מתוניים בדין ממש להיות נסתר כל האדם בדין כנ"ד:

במשנה

אמרו העמידו ת"ה רק בהוראת שעה שנתחפטו או התלמידים אלל אכנה"ג. גם י"ל פ"י תלמידים הרבה כי קודם אכנה"ג לא הי' מחלוקת אלל חכמי ישראל רק הם שראו שבני יערכו לזה אף שהי' תלמידי צ"ש וצ"ה וכיוצא בזה מ"מ אל ימנעו מהורה אדרבא ע"י יתחוק אלל בני התורה וצוה אתי שפיר דנקיט מסרה לאכנה"ג. ומד"ש הביא הפ"י ללמוד עם תלמידים רבים ולשון והעמידו לא משמע כן:

עוד י"ל דר"ג לא פליג והכל א' כי ממאה יולא עשרה לכן ר"ג לקח מיד אלו העשרה אלל כאן העמידו תלמידים הרבה שהי' לכולם העמדה וקיום, ולדברי ר"ג דבאין תוכו כזרו אל יכנס יק לפרש העמידו שהי' תוכו כזרו, וי"ל נמי שנקראו כה"ג בשביל זה שחדשו או העמידו תלמידים הרבה שהי' כנופיה גדולה:

הוא הי' אומר בשם ברוך ז"ל שאמר זאת לעלמו המיד:

על שלשה דברים העולם עומד עה"ת ועל העבודה, הרע"ב פ"י קרבנות וא"כ

ועד גמילות חסדים: ג אנמינונוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב עץ. כנת לקבל פרס אל

ר"ע מברטנורה

נתיקו שמים וארץ ומלינו שנבטל הקרבנות שהקריבו נח נשבע [הקדוש ברוך הוא] בלא יביא מבול לעולם הרי שהעולם עומד על הקרבנות: ועל גמילות חסדים. דהיינו (הכלים פט) עולם חסד יבנה. וגמילות חסדים הוא לשמח חתנים ולגחם הכלים ולצק חולים. ולקבור מתים, וכיוצא בזה: ג פרס. לשון עך ערך מתרגמין פורכטיה והוא

שפת אמת

במשנה אל תהיו כעבדים המשמשים

כו ע"מ לקבל פרס כו הו"ל אל תשמשו ע"מ לקבל פרס, אך המכוון להיות כו מנמת האדם תמיד לעשות רצון בוראו, ויהי מורא שמים עליכם כי באמת יש בכל איש ישראל יראת ה' אך שצריך עבודה לקרב הלב להאמת ואל יתהלך בחשיכה, וכשיתעורר לב האדם תמיד בהפקת רצון ה' יפול עליו מטיפא יראת ה' וכן נפרש הפ' זה הדבר אשר צוה ה' תעשו כלומר להיות הרצון רק לעשות רצונו ית' כאשר צוה, ועי"ז וירא אליכם כבוד ה' שיתגלה השראת השכינה בלב האדם כנ"ל, וצריך איש ישראל לידע כי נברא רק לעשות רצון קונו, ואל תהיו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס כו, זה לא מיירי רק במדות, רק הוא עץ כפף הבריאה, כי כל הבריאה עליונים ותחתונים עבדו הם, וכל מה שנעשה

וא"כ בגלות עומד העולם על צ' רגלים, אכן י"ל תפלה הוא רגל הג', ולכן נק' מעמדות אכ"י מעמד בעליהם נכמך העולם, אבל נראה דאו או קאמר דגם התורה ניתנה רק אחר צ' אלפים, והגם דבריה יומם ולילה קאי אכולהו מ"מ י"ל הפ' עתים עתים הם יש זמן במתקיים על תורה ויש על עבודה כו' מנולא דהכל בכלל בריתו כו' לא שמתי רק ננתחלק לזמנים פרטים כמ"ש נשם הרבי ר' אלימלך ז"ר כי עד האר"י ז"ל תורה ופיה גמ"ח כנ"ל:

על

התורה וע"ע ועל ג"ח, פ"י תורה מה שהאדם עושה בעלמו בעבודת ה' ועבודה היא המסכת לח וכיוצ מלמעלה וגמ"ח ליתן גס לאחרים מכלו. והן המה שלשה דרכים בעבודת הבורא ית':

אל

תהיו כעבדים כו ע"מ לקבל פרס.

וכל מה שנגעשה הכל בוודאי רצונו ית', אכן העליונים נק' עבדים שלא ע"מ לקבל פרס משרתיו עושי רצונו והתחתונים נטבע בהם להיות להם תאוה ורצון בטבע לעשות מה שחפצים ואינם מבינים כי כל זה רצון המלך הוא כמ"ש בס' חובת הלבבות, כי לפי שרצה הקב"ה בקיום העולם כפי רצונו ית' נתן להברואים הפרס להיות נמלא תאותם באלה הדברים ע"ש שער הפרישות פ"א, אבל מי שעניו פקוחות צריך לידע כי כל מעשיו הם רצון המלך ולעתיד יתגלה זאת לעיני הכל, ועי"ז אומרים יכירו וידעו כל יושבי תב"ל כי כך תכרע כל בך תשבע כל לשון זה כולל הכעור והלשון מה שהם נטבעים בהם לתאותם והתאוה ככסה ומסתיר שלא לראות איך הוא רק שליח לעשות רצון הבורא, לכן נאמר יכירו וידעו מה שלא הי' נודע להם עד עתה ואיש ישראל צריך להיות עבד שלא ע"מ לקבל פרס רק כמלאך לעשות רצונו ית', ולפי שהטבע מסתיר

אלא הוּו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת (ניא עינים שלא) לקבל פרס ויהי מורא

ר"ע מברכנורה

והוא מה שארס נותן למי שעבד אותו והוא אינו חייב בדין ליתן לו כלום. כמו מה שיתן אדם לבנו קטן או לאשתו או לעבדו מפני קורת רוח שעשו לו ואפי' לתקות פרס כזה לא יעבוד אדם את זוראו אלא מאהבה בלבד : ויהי מורא שמים עליכם. אע"פ שאתה עובד מאהבה עבד ג"כ מיראה שהעובד מאהבה זריו במ"ע. והעובד מיראה נזהר ממלות ל"ת. ומלאה עבודתו בלמה. וכן אמרו חז"ל עבוד מאהבה עבוד מיראה. עבוד מאהבה שאם באת לטוב דע שאתה אוהב ואין אוהב שוגא.

עבוד

שפת אמת

י"ל כלפי מ"ש מקודם דכל העולם עומד על שמירת התורה ומלות הרי זה כמו קבלת פרס כי עובד ה' לקיים העולם בזכותו ולכן אמר אנטונינוס שלא יהי הכוונה בעבודות ה' בשביל זה רק לעשות לש"ש בלבד, ויל"ד דהו"ל בקי"ז אל תשמשו עמלק"פ, וי"ל דמאריך בכוונה להודיענו דאם א"א לו שלא עמל"פ אז יעשה ע"מ לקבל פרס כעין מתוך שלא לשמה כו' וע"ז נאמר והיו מחשב הפסד מלוה כו' דהיינו ע"מ לקבל פרס כי למי שילכו מתגבר עליו מוכרח להצדיק זה ח"פ ויהי מורא שמים עליכם כשלא תוכלו לעבוד שלא ע"מ לק"פ תחשבו ג"כ על שכר :

אלא

הוּו כעבדים, יל"ד דהל"ל עבדים, ונראה כי בנ"י באמת הם בחו' בניס רק הוּו כעבדים פי' שניכר מזה ההפרש כי העובד שלא על מנת לקבל פרס יותר באמונה מעשהו :

המשמשין

לכאורה מי איכא עבדים כאלו ואי כשארדנו הילכו ממות לחיים והלל עבודת הבורא תמיד כן ותו דג"ז אינו שלא עמל"פ דזה מתנה מוקדמת, ובעיקר יש להמוה על עובדא זו צפרט טענתם יש לך פועל כו' והרי הכל של הקב"ה ולא די החיות והכל שטותן לנו ומי הקדמנו, וי"ל דב' דברים הם, הוּו כעבדים וגם לשמש שלא עמל"פ, גם י"ל דהיינו המלאכים בשמים שלא מלינו ביה' להם קיבול שכר והם נק' עבדים כמ"ס במפ' הפי' משבח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו דעבדו הם המלאכים :

י"ל

עמל"פ, הנס שיהי' לו פרס מ"מ העבדות יהי' כמו העבודה של העובד שלעמל"פ וזה לא הניחו מקום לרדות להמינים ודו"ק :

נתן הקב"ה לבנ"י המצות, ומה שאסר להם מאכלות אסורות וביאות אסורות שבהם הקליפה רבוקה ולא יוכלו לעשות עבודתם לשם שמים, וז"ש המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים פי' שניט"ל מהם מיצר הטבע, ושיכירו בכל דבר אלקותו ית"ש :

אל

תהיו כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס, ואמרו ג"כ הוי מחשב הפסד מצוה כו', כי בוודאי שכר עוה"ב אינו ענין הגוף, רק זה עצמו עוה"ב מה שזוכין להיות בט"ל להשי' כראוי, שהוא דבר שא"י להשיג ולהיות ברור שאין להשיג לרוב ההעלם לכך נק' עולם כמו שעולם הזה נק' העלם על שהחושך מכסה ומעלים כבודו ית', כמו כן עוה"ב הוא העלם של אמת על שאין יכולין להשיג, ובעוה"ז ההעלם ע"י השקר, ובוודאי כן חשבון הפסד מצוה מה שע"י המצוה מדבק האדם עצמו בהש"י שהוא שורש

מורא שמים עליכם: ד יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים. והוי מתאבק בעפר רגליהם. והוי שותה בצמא את

דבריהם

ר"ע מברטנורה

עבוד מיראה שאם באת לבטוח דע שאתה ירא ואין ירא בועט: ד יוסי בן יועזר איש לרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. כל התנאים הנזכרים בפרק זה זוג זוג פלוני ופלוני קבלו מפלוני ופלוני. הראשון מהם נשיא והשני אב"ד: יחי ביתך בית ועד לחכמים. כשיראו החכמים להתקבץ ולהתועד יהיה ביתך מוכן לדבר זה שיהיו רגילים לומר נתקבץ בבית של פלוני. ב"א"א שלא הלמוד מהם איזה דבר חכמה. משלו משל למה"ד לנכנס לחנותו של בושם אע"פ שלא לקח כלום מ"מ ריח טוב קלט והוליא עמו: והוי מתאבק בעפר רגליהם. כלומר בתוך אחריהם. שהמהלך מעלה אבק צרגליו. וההולך אחריו מתמלא מאבק שהוא מעלה צרגליו. פ"א שמשב לרגליהם על הארץ שכך היו נוהגים שהרב יושב על הספסל והתלמידים יושבים לרגליו על גבי קרקע: והוי שותה בצמא את דבריהם. כאדם למה ששותה למיאבון ולא כאדם שצט שקן

שפת אמת

שורש החיות, וכן וחי בהם כנ"ר ח השכר הוא תכלית עשיות המצוות, ודקב"ד פרס הוא לשון פרוסה שכוונתו לעצמו ואינו דבק בשורש החיות כנ"ר היפוך וחי בהם כנ"ר:

עשה

ידידי מורא שמים עליכם, בהרע"ב אהבה ויראה כלומר כי גם המורא יהי שלא עמל"פ דהיינו יראת העונש וכדומה רק יש לש"ש ויש מקום ג"כ להנירכא ע"מ שלא לק"פ כאלו מתנה ע"מ כך, וי"ל המשך הדברים הו כו' שלא עמל"פ ויהי מ"ש עליכם, הענין כי היר"ש ורואה

גבוה ה' שאין לו חקר וגבול אזי ממילא בטל אללו החפץ לקבל פרס כשכיל עשיות המלות, כי מעמיק ביראתו ית' אשר עשיות המלות גובהן בשורש מאוד:

יד"י ביתך בית ועד לחכמים היינו המקום שהוא בית ו"ל שם יהי ביתך:

בית ועד לחכמים פי' כל חכמי הנאים ואמוראים כאשר ילמוד לש"ש ויזכיר בשם ההלכות כדאי' בירושלמי שיהי בטל השמועה עומד לפניך:

וד"י מתאבק בעפ"ר, פי' הגם שביתך יהי ב"ע ויבואו תמיד רק אלך מ"מ לפעמים אם ילכו גם בדרך תלך עמהם ותתאבק בעפר רגליהם:

וד"י שותה בצמא, י"ל הפי' שאם הוהבס כ"כ עד שהוא מתאבק כו' אז סופו להתגבר בעבודת ה' ושתה בצמא ג"כ כי א' גורר חצירו להתאמן ביותר

כעין מילתא אלבשייהו יקירא, וי"ל גמי כמו דאי' שאין הלחם נמאס כאשר מאכלים זלמה כיון שהוא עיקר החיות וכן גמי ד"ת נק' חיים כמוכן, וכמו המשל לדגים שכל

טפה רואין כאלו לא טעמו טעם מים והגם שמתאבק ותהי' תמיד עם החכמים עכ"ז הוי שותה בצמ"ד, גם י"ל והוי שותה היא הבטחה שלבסוף יהי' כן ולא תירא שיתיישן אלך, והגם דכך היא הטבע דהא מילתא אלבשייהו יקירא, אבל שם הפי'

לענין החביבות אך מי שיש לו הרבה משי אז כיון שרגיל אינו למה אחריו קמ"ל ששתה בצמא לבד החביבות כי השותה בצמאון פועל יותר:

יהי

דבריהם: " יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר. יהי ביתך פתוח לרוחה. ויהיו עניים בני ביתך. וא"ל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו. קל וחומר באשת חבירו. מכאן אמרו חכמים. כל זמן שאדם מרבה (גיא המרבה) שיחה עם האשה. גורם רעה לעצמו. ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם: ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קברו מהם. יהושע

בן

ר"ע מברטנורה

שקן במוזגו שמואס אפילו בדברים הערבים ומוזגים: ה יהי ביתך פתוח לרוחה. כביתו של אברהם אבינו ע"ה שהי' פתוח לארבע רוחות העולם. כדי שלא ינטרו האורחים להקיף למזל הפתח: ויהיו עניים בני ביתך. ולא יקנה עבדים לשמשו מוטב שיהנו ישראל מנכסיו ולא זרע כנען הארור: באשתו אמרו. מדקאמר עם האשה ולא אמר עם אשה. למדנו שבאשתו אמרו. אית דמפרשי באשתו גדה בלבד. שלא יבא לידי הרגל עבירה. ומדברי המשנה נראה דאפילו באשתו טהורה. וכן אמרו חז"ל (תנינה ה') מגיד לאדם מה שיחו אפי' שיחה קלה שבין איש לאשתו מגידין לו בשעת הדין אלא אם כן לריך לפייסה לדבר מזוה כגון רב דשח ושחק ועשה לרכיו: מכאן אמרו חכמים. רבינו הקדוש בסדר המשניות כתבה מדברי חכם זה שאמר ואל תרבה שיחה עם האשה למדו חכמים לומר כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעלמו. מלאתי פתוח כשארס מספר לאשתו קורותיו כך וכך אירע לי עם פלוני היא מלמדתו לחרחר ריב. כגון קרח שספר לאשתו מה שעשה משה שהניף את הלויים תנופה והביאחו בדברים לידי מחלוקת. אינ מתוך שהוא מספר לה שחבריו גוהו וביישוהו אף היא מזוה אותו בלבד וזה גורם רעה לעלמו: ובוטל מדברי תורה. שנמשך

שפת אמת

דאיירי במקבל אורח ומזוה קעביד להרבות עמו שיחה וקמ"ל דאל ירבה כשאשה מתארחת אללו, ונ"ל דגם בדברי תורה איירי בדברים בטלים גם בלי אשה אסור:

באשתו אמרו, אם נפרש דגם כפיין הלשון איזה ללוד בכלל זה, אי"כ לא שבקת חיי, ולכן י"ל הפי' באשתו אמרו שאר הרחוקות שלריכין לעשות, ק"ו באשת חבירו לענין שיחה:

בהרע"ב דסיוס המשנה הס דברי אחר שמדייק מדברי ר' יוסי ב"י ולדבריו הר"ל לפרש מי אומר זאת, ויותר נלי"פ באשתו אמרו מה שאמר והזהירו היינו מה שדרשו ומגיד לאדם מה שיחו שבין איש לאשתו:

עשה

יהי ביתך פתוח לרוחה, פי' הרע"ב כביתו של ארבעה כו' י"ל שלכן נק' קרית ארבע שהוא ארבעה האדם הגדול כו', ואולי זה מרומז במש"כ בפתח עינים שכל עינים כו':

ויהיו עניים ב"ב בהרע"ב מוטב כו', קשה דכתיב מהם תקנו וכמ"ס רש"י שם א"ת מי ישמטי כו', ופשוט י"ל על הכנסתן ויולאין יהי' עניים כדי שמוכל ליתן להם להרויח דאל"כ הרי חכ"ל היו להם עבדים כמו עבי כו':

וא"ת שיחה עם האשה, יל"ד עמ"ס במס' קידושין (דף ע') הכי אמר שמואל קול באשה ערוה ושם הוא דיבור בלבד וכאן כ' רק א"ת שיחה אבל כדרך העולם מה איסור ולכן פי' החסיד ז"ל

בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף

ר"ע מברטנורה

זנמך אחר דברים בטלים ואינו עוסק בחורה: ו עשה לך רב. רמב"ם פירש א"ע"פ שאינו ראוי להיות לך רב. עשה אותו רב עליך ולא תלמוד בינך לבין עמך. ואינו שמעתי עשה לך רב שיקבל לו רב אחד שילמד ממנו תמיד. ולא ילמוד היום מאחד ולמחר מן האחר. ואע"ג דבמשכת ע"א (דף י"ט) אמרו הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה כבר פירשו ואמרו הגי מילי בסברא שטוב לו לשמוע סברת הרבים. אבל לענין גמרא אחד רב מעלי כי היכי דלא ליפגוס לישינה: וקנה לך חבר. ואפילו אחת לריך לקטוהו בדמים יקרים ולפזר עליו ממון כדי שתקנה אהבתו. אבל ברב לא שייך לומר קנה לך רב שהרב לריך ללמד בחנם: והוי דן את כל האדם לכף זכות. כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו

שפת אמת

(* **עשה** לך רב נראה שיכול לעשות והאיך אך ללמוד מכל דבר שרואה ומשיג כידוע, ונקי זה רבו שלומד ממנו, וגם ויל"פ דך ממש שהאדם יעשה א"ע לרב על עצמו שלא לצאת בהגדר וצריך ללמוד מאהבת עוה"ז ויראה וכדומה כידוע:

(* **עשה** לך, ללמוד מעניני עצמו בהתנהגות הגוף כמו כן לשמור הנפש, וכן בהקפדתו על משרתיו וכדומה שיכול האדם ללמוד מעניני עצמו איך לעבוד הבורא ב"ה וב"ש, ועי"ז וקנה לך חבר שגוף האדם נתחבר אל הקב"ה עי"ז שעי"ז עניני הגוף יכול ללמוד לעצמו דרך לעבוד השי"ת כנ"ל:

הרחק

כפי מה שידברו כמ"ש גניבא ילא בקולר כו' [*עי' באוה"ח פ' ראה] ולפי"ז ניחא דשפיר מן השמים ג"כ ידוהו עי"ז לזכות היינו שזודמנו לו אנשים שילמדו עליו ג"כ זכות וידוהו אותו לזכות בשמים:

את כל האדם, הוליל כל אדם, ונראה דהפי' דוודאי הגם שבדבר פרטי אינו עושה טוב מ"מ את כל האדם בכלל יש בו דברים ומדות אחרים של זכות המכריע זה הדבר ופי' כל האדם לפי המלצ בכלל:

בהרע"ב אדם שהחזק ברשע מותר לדונו לחובה, ואינו מוכרח וי"ל אף ברשע דבאנו רשע יש איסור לדון לכף חובה וראייתו מחושד בכשרים י"ל דכשר באותו דבר מיקרי כשר כמובן:

לכף זכות: ונתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע, ואל התחבר לרשע, ואל תתיאש מן הפורענות: ה' יהודה בן טבאי ושמעון בן שמח קבלו מהם, יהודה בן טבאי אומר, אל תעש עצמך כעורכי הדיינין, וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך, יהיו בעיניך כרשעים, וכשנפטרים מלפניך יהיו

ר"ע מברפנורה

אנו יודעים ממעשיו אם לדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדנו לזכות ואפשר לדנו לחובה. מדת חסידות הוא לדנו לכף זכות. אבל אם שהחזק ברשע מותר לדנו לחובה שלא אמרו (שבת לו) אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה: ו הרחק משכן רע. שלא תלמוד ממעשיו, ועוד שלא הלקה עמו במפלתו דא"ו לרשע וא"ו לשכנו: ואל התחבר לרשע. שכן אמרו חכמים כל המתדבק לרשעים אע"פ שאינו עושה כמעשהם נוטל. שכן כיוצא בהם. למה הדבר דומה לנכנס לביתו של בורסי אע"פ שלא לקח ממנו כלום מ"מ ריח רע קלט והוליא עמו. ואל תתיאש מן הפורענות. שלא האמר רשע זה מעשיו מליתין אלך ואדבק עמו הואיל והשעה משקת לו. לכך אמר ואל תתיאש מן הפורענות. כלומר דע שמהרה הבא תבא עליו פורענות כי פתאום יבא אידו: ה אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. כאותן אנשים שעורכים ומסדרים טענות בעלי הדין לפני הדיינים. שאסור לאדם לגלות דיו לאחד מבעלי הדין ולומר לו עשה כך בשביל שתזכה בדיןך ואע"פ שיודע שהדין עמו. פ"א כעורכי הדיינין כגדולי הדיינים. ובתלמוד היושב לפני רבו מדבר שלא יעשה עולמו כגדולי הדיינים לדבר לפני רבו כפוסק את הדין. עורכי ל' ערכאות של עכו"ם (גיטין ע. י"ד) ערכאות של בית דוד. ומפי אחרים שמעתי אל תעש עצמך כגדולי הדיינים לכוף בעלי דינים שיבואו לדון לפניך: יהיו בעיניך כרשעים. שלא יטה לבך לאחד מהם לומר איש פלוני השוב הוא ולא יטעון טענת שקר. שהם אהה אומר

שפת אמת

ז"א תתחבר לרשע ק' ממש באדר"ג דההרן נתחבר לרשעים כדי להחזירן למוטב והרי אסרו כאלן וכן הוא באדר"ג (פרק ט') א"ת לרשע. אפילו לתורה:

ז"ב עלמך כעורכי הדיינין, מה כעורכי הול"ל אל מהי מעורכי הדיינין, וי"ל הפי' שלהיות כן הוא איסור גמור אלא א"ת אף כעורכי פי' לעשות התפעלות שלא יבוא לידי חשד בעיני אחרים שיסברו שהוא עורך הדיינין:

(*) הרחק משכן רע, אין כל אדם זוכה להיות רבו חלף בקרבו כי יש ב' נפשות יצ"ט ויצה"ר כמ"ש רש"י ז"ל וקזאת צריך להרחיק מהשכן באדם, ולרע ממש אין צורך הרחקה אע"פ שהוא שכן, רק שמדבר מעניני הרשות שלא יתקרב אליו ע"י מעשה הרשות ע"י שיתקדש בדברים המותרים:

הוי

וכשיהיו ב"ד עומדים כו' בעיניך כרשעים, ע"י ס"ח הובא בשו"ע ה' דיינים (סי' י"ז) שלא יסתכל הדיין אז בפניהם ויש לכונן זה בהלשון יהיו בעיניך כרשעים:

וכשנפטרים כו' כזכאון, הול"ל זכאון כיון שקבלו דין התורה, וי"ל הפי' אף שעושה פשר אי"ב לא קיים דין התורה ממש עכ"ז יהיו בעיניך

יהיו בעיניך כזכאין, כשקבלו עליהם את הדין: * שמעון בן שמח אומר
הוי מרבה לחקור את העדים, והוי זהיר בדברייך. שמא מתוכם
ילמדו לשקר: י שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר, אהוב
את המלאכה, ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות: יי אבטליון
אומר, חכמים הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות, ותגלו למקום

מים

ר"ע מברטנורה

אומר כן אין אהה רואה לו חובה: כשקבלו עליהם את הדין. שלא תחשוד החייב
לומר גזלן היה זה, אלא תאמר שמא טועה היה ולא נחבין לגזול. אינ נתחייב אי
מהם שטועה וכשבע לא תאמר לשקר נשבע: * והוי זהיר בדברייך, שלא יאמר
הדין שמא כך וכך היה מעשה או אם היה הדבר כך היה פלוני זכאי ומתוך דברים
הללו לומד בעה"ד או העדים לומר דבר שלא היה: י שמעיה ואבטליון. גירי לך היו
ומצני בניו של סגחריב היו ובמעתי שמפני שהיה אבטליון אב ז"ד נקרא בשם זה
שפירשו אב לקטנים. כי עליא בלי ארמי קטן. כמו אר"י כד הוינא עליא כשהייתי
קטן. לייטו עליא וסלייתא. יביאו קטן וקטנה. אף כאן אבטליון אביהן של יתומים
קטנים: אהוב את המלאכה. אפי"י יש לו במה להתפרנס חייב לעסוק במלאכה. שהבטלה
מזיאה לידי שיעמום: ובגא את הרבנות. ולא תאמר אדם גדול אני וגנאי לי לעסוק
במלאכה. דא"ל רב לרב כהנא פשוט נבלתא בשוק וטול אגרא ולא תימא כהנא אנא
גברא רבא אנא. וסניא זי מלתא. פירוש אחר ובגא את הרבנות. התרחק מלנהוג
שררה על ליבור שהרבנות מקברת את בעליה: ואל תתודע לרשות. כדי ליטול רבות
על ידיה. אינ אל תאודע לרשות. שלא יעבירוך על דעת קוקך כמו שאירע לדואג
האדומי: לרשות. המלכות קרויה רשות מפני שהרשות בידה לעשות כרצונה: יא הזהרו
בדבריכם. שלא תניחו מקום למעות בדבריכם: שמא תחובו חובת גלות. כלומר אפי"י
שכמקום

שפת אמת

בעיניך כזכאין, אינ גם כשקבלו באונס
וכפיות ז"ד:
הרי מרבה לחקור את העדים שיצ"ט
ויצ"ר הם עדים שכל א' אומר
שהאמת כדבריו, וכל מעשה שבא לפני
האדם צריך לשופטו ולהבחין האמת ע"י
ישוב הדעת שמהפך כ"ד עד שנתברר
האמת, כי עדות ודעת הוא דבר א'
שע"י הדעת מתברר עדות אמת, ע"י
שאינו כמהר לעשות מה שלבו חפץ, עד
שנתן דעתו אל ההיפוך, כי שמא טוב
להיפוך ע"י מתברר האמת:

(*) **אהוב** את המלאכה ושנא את הרבנות,
כי וודאי אדם זוכה ע"י
העבודה ויגיעה לבוא אל השלימות
ויכול

דקאי על הדיבורים כלשון המובא
בספרים

הרי מרבה לחקור את העדים, ונראה
הוא רק ז' ולא שייך מרבה רק
הפי' בדיקות שאין להם שיעור, ונראה
לפרש דבר"ג משתעי דבר"מ הרי אדרבא
אי' במס' סנהדרין (דף ל"ב) דבטלו
דו"ח מפני תקנת הלוחין:

ואל תתודע לרשות, פי' הרע"ב כמו
שאירע לדואג וכי' ברמב"ם ע"ש
שכ' אפי"פ שהי' משיח השם כו', וקשה
הראי' דשם הי' הוא הגורם, גם כל מלך
ישראל ע"פ סנהדרין ואינו בכלל רשות
רק מה ששאל לא עלתה בידו הי' ע"י
שנתחבר לדואג וזה גרס לו:

שמא תחובו חובת גלות, יל"פ

מים הרעים. וישתחו התלמידים הבאים אחריכם וימותו. ונמצא שם שמים מתחלה: יב הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר. הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום. אוהב את הבריות ומקרבן לתורה: יג הוא היה

ר"ע מברטנורה

שצמקוס בזהם צו אין שם (ס"א מיניס) מקום לטעות יש לחוש שמא יגרום החטא ותחמיצו גלות. ותגלו למקום שיש שם אנשים שמראים פנים בתורה שלא כהלכה והם כנוי למיס הרעים. ויצינו מתוך דבריכם דברים שאינם הגונים וישתו התלמידים הבאים אחריכם מאותם דברים דברי מינות וימותו בעונם: ונמצא ש"ש מתחלה. שיאמרו אותן דעות בטלות בעולם כמו שקרה לאנטיגנוס איש סוכו עם לזוק ובייתוס תלמידיו שאמר להם אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס. ואמרו הם אפשר פועל עושה מלאכה כל היום וטורח ולערב אינו מקבל פרס. וילאו מן הדת הם ותלמידיה' ונקראי' לזוקי' ובייתוסים עד היום: יב הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום. פי' באבות דרבי נתן כילד היה אהרן אוהב שלום כשהיה רואה שני צ"א מתקוטטים היה הולך לכל אחד מהם שלא מדעת חבריו. ואמר לו ראה חברך איך הוא מתחרט ומכה את עצמו על שחטא לך והוא אמר לי שאבוא אליך שתמחול לו ומתוך כך כשהיו פוגעים זה בזה היו מנשקים זה את זה. וכילד הי' מקרב הבריות לתורה כשהיה יודע באדם שעבר עבירה היה מתחבר עמו ומראה לו פנים להצות. והיה אותו

שפת אמת

בספרים שהי' הדבור בגלות :
הר"ל ושמאי ק"מ הלל אומר, הוליל שמאי והלל כדאי' בגמ' ולא עוד אלא שמקדימין דברי צ"ש ומסתמא בהם גופייהו בודאי' כן והתי' עבור שהי' עניו וספר זה מדות טובות נאמרו צו לכן הקדים הלל לשמאי, ולמ"ש הרע"ב לעיל דב' זוגות הראשון נשיא ושני אב"ד ואם כך בהלל ושמאי הי' א"ש דמקדים הלל לשמאי דכאן הוכרח לזה :

הרי מת' של אהרן אוה"ס כו' דכ' בשלום ובמישור הלך אתי כו' לכן כ' ויבכו כל בני' ולכארה האידנא הוה להיפוך כי הרשע כשיש לו התחברות עם לדיק עוד מתגאה כו', אך י"ל כי ע"י שהי'

ויכול לבוא לבחי' מנוחה אצל המכוון בעבודה אינו צריך להיות ע"ז שיניע אל המנוחה רק להיות מרוצה מאד בגוף העבודה אף להיות כל ימיו, והוה ושנא את הרבנות שזהו אחר השלימות הראוי שנק' בחי' רב לעמוד כי כולו טוב, והביא רש"י גמ' רפסחים פשוט נבילתא בשוק ולא תימא כהנא אנא כו' פי' להיות העבודה לפשוט עצמו מעניני החומריו' ולא להיות הרצון במנוחה ושלמות, אף שהעבודה תמה וברורה כגודע עכ"ז צריך האדם להיות מרוצה ביגיעה רבה לעשות רצון המקום ביה ובי"ש, והוה פשוט נבילתא בשוק במקום הרשות הרבים כגודע:

(*) **הר"ל** מתלמידיו של אהרן כו' לכאורה מיותר רק [הוליל]

הוי דודף שלום. נראה כי אהרן פעל שיוכל האדם להיות כן ואף יחזיק טובה לעצמו בהיותו כן כי אינו רק מתלמידיו של אהרן:

(*) **מתלמידיו** של אהרן כו' פי' הרע"ב שקירב אנשים ואמרו אילו ידע אהרן מעונותינו לא הי' מקרבנו ועי"ז שבו בתשובה ואנו רואין

היה אומר, נגד שמא אבד שמייה ודלא מוסיף יסיף, ודלא יליף, קטלא חיוב, ודישתמש בתנא, הלף: יי הוא היה אומר, אם אין אני די מי לי.

וכשאני

ר"ע מברטנורה

אינו אדם מתבייש ואמר אילו היה יודע לדיק זה מעשי הרעים כמה היה מהרחק ממני ומחוק כך היה חוזר למוטב. הוא שהנביא מעיד עליו (מלאכי 3) בשלום ובמישור הלך אחי ורבים הביי מעון: יג נגיד הוא אבד זמיוה. מי שנמשך לו שמו מרחוק מחוק שברה ורבות. מהרה יאבד שמו שהרבות מקברת את זעליה. נגיד לשון זשיכה. מרגום משכו. נגידו: ודלא מוסיף. מי שאינו מוסיף על למודו: יסף. יסוף מפיו מה שכבר למד וישכח תלמודו. ויש שגורסין יחסך כלומר יחסך אל עמיו וימות בלא עתו: ודלא יליף קבה מדלא מוסיף הלכך קטלא חיוב. כלומר ראוי הוא שיהרגוהו כמו שאמרו עם הארץ מותר לקרעו כדג ומצו: ודישתמש בתנא חלף. המשתמש בכתרה של תורה כדאם המשתמש בכליו חלף ושבר מן העולם. תנא בלבון ישמעאל כהר ויש מפרשים תנא ר"ת תלמיד גברא אחרניא שאסור להדס להשתמש בתלמידים שאין תלמידיו. ואני שמעתי ודישתמש בתנא המשתמש בשם המפורש חלף ואבד שאין לו חלק לעולם הבא: יד אם אין אני לי. אם אין אני זוכה לעלמי מי יזכה בשב לי: וכשאני

שפת אמת

רואין קירבות המקום ב"ה אותנו ויש לנו בוודאי לשוב לפניו בתשובה ע"י הבושה, ובדרך הצעה ז"ש הוי מתלמידיו של אהרן כמו שתלמידיו למדו ממנו זה הדרך תשובה ע"י הבושה. ובאמת ע"י שהי' רצון אהרן לש"ש בלבד פעל בלבב האנשים שירגישו למדו ממנו זה לשוב ע"י הקירבות: [ע"י שפ"א פ' נשא ש' תרמ"ב]:

(*) **אם** אין אני די מי לי וכשאני לעצמי מה אני, וודאי הקב"ה מסייע וכן. אחז"ל הבא לטהר מסייעין אותו, ופ"י מסייע אינו דוקא רק על הקב"ה רק כל הנבראים וכל העולמות וגם הטבע מסייעין לעבוד השי"ת כנדע להעובדים, אך אם אני די אין שום ברי' מסייע ועוד להיפוך ח"ו, רבים מכאובים לרשע והבוטח בד' חסד יסובבנו וכו' מסייעין וז"ש וכשאני לעצמי מה אני פ"י שאדם צריך לירע שע"י מעשיו אין שום ערך שיכול לעבוד כראוי רק ע"י שיודע שמסייעין לו:

אם אין אני די מי לי וכשאני לעצמי מה אני וא"ל עכשיו אימתי פ"י מ"זן ז"ף ידוע. [*ע"י לקמן פ"ד משנה ב' וי"ז עוד כי ידוע שיש ג' בחי' עולם שנה נפש שהוא ענין נפש האדם וכלל הבריאה והזמן, והכל תלוי בתיקון נפש

ה"י כוונת אהרן לש"ש ע"י ה"י מגיע הרהור יר"ש גם כזה הרשע עד שנתקרב לתורה, ויתכן לפרש הוי מתלמידיו של אהרן איתן בלמדו לעצמן לימוד זה דלמלי כ"י יודע לדיק זה מעשיו כ"י וגם אהרנו ה"י מתלמידים הללו:

נגד במא א"ש, פ"י מי שרולה להמשיך שמו לשם גדולה ע"י נאמר נגד כ"י כענין הרודף אחר הכבוד הכ' בורח ממנו אבל לא באופן אחר:

הוא ה"י אומר א"א אני לי מ"ל, פ"י כי הלל אחר כן לעלמו תמיד אה"ל מי לי ושמו אנשים אחרים שאומר כן לעלמו לקחו מוסר כענין אוהב שלום דא"י באהרן:

שמי

וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי: **טו** שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם. בסבר פנים יפות: **טז** רבן גמליאל אומר, עשה לך רב, והסתלק מן הספק וא"ל

ר"ע סברטנורה

וכשאני לעצמי. ואפילו זכיתי לעצמי מה הוא הזכות הזה וזמה נחשב הוא כנגד מה שאני חייב לעשות: ואם לא עכשיו. בעוה"ז: אימתי. כי אחר המות אי אפשר לזכות עוד. פירוש אחר אם לא עכשיו בימי הבחירות אימתי. שאל בימי הזקנה לא יעלה לידי: **טז** עשה תורתך קבע. שיהיה עיקר עסקך ביום ובלילה בתורה וכשתהיה יגע מן הלמוד תעשה מלאכה. ולא שיהיה עיקר עסקך במלאכה וכשתהנה מן המלאכה תפסוק בתורה. ומלאכה כתוב עשה תורתך קבע שלא תחמיר לעומך ותקל לאחרים. או תחמיר לאחרים ותקל לעומך. אלא תהא תורתך קבע לך כמו לאחרים. וכן היא אמור בעזרא ז'. כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל. כמו שהכין לבו לעשות כך היה מלמד לבני ישראל: אמור מעט ועשה הרבה. כמו שמלינו באברהם אבינו ע"ה שאמר תחלה (בראשית יד) ואקח' פת לחם ובסוף ויקח בן בקר רך וטוב: והוי מקבל את כל האדם. כשאתה מכניס אורחים לביתך לא תתן להם פניך כבזכות בקרקע שכל הנותן פניו כבזכות בקרקע אפילו נתן כל מהניו שבעולם מעליו עליו כאילו לא נתן כלום. ג' אזהרות הזהיר שמאי כנגד ג' מעלות שהזכיר רימיה. חכם גבור ועשיר. כנגד חכם אמר עשה תורתך קבע. כנגד עשיר אמר אמור מעט ועשה הרבה. כנגד גבור אמר הוי מקבל את כל האדם כסדר פנים יפות. שיכבוש יצרו וילחם כנגד לבו הרע. ושנינו איזהו גבור הכובש את יצרו: **טז** עשה לך רב. לענין הוראה מדבר עכשיו אם בא דין לפניך ונסתפקת בו עשה לך רב: והסתלק מן הספק. ולא תפסוק עליו אתה לבדך

שפת אמת

שמאי אומר כו' והוי מקבל איכ האדם כסדר פי', ומה שרחק הגר שבה להתגייר, כי אמר רק איכ האדם אבל זה שבה להתגייר ע"מ שתשימני כה"ג וכדומה אינו בכלל אדם:

עשה לך רב והסתלק מה"ס, כי עי"ז לא יבא לעולם לידי ספק כי יוכל לשאל להרב:

ואל

נפש האדם *שעיינן הכל מתוקנים, וז"ש אם אין אני די לתקן נפשי, וכשאני לעצמי כו' כי לא די בזה וצריך (גם) הוא לתקן *גם] כל הבריאה וגם הזמן ניתקן ע"י, לכן אם לא עכשיו אימתי כי גם שעה זו צריך לתקן והיא עוברת, לכן כשיחשוב האדם שכל ג' הדברים האלו הם תלויין בו לא יתירשף בעבודת הבורא כנ"ל:

שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה, פי' עפ"י

המשנה כל שמעשיו מרובין מחכמתו מתקיימת, וזה נוהג אף בכל פרט דימוד שיהי' בו מעשה יותר בחכמה, [פשוט שלא ילמוד דרך חקירה רק לקבוע דימודו בלבדו לקיים דימודו ויותר אמור מעט כו' להיות העיקר הקיום בלב כמ"ש תורתך ודברך ישים על לבו, כתבם על לוח לבך כו' להביא לידי מעשה שזה העיקר] וע"ז נאמר אמור מעט ועשה הרבה שיהי' בו תיקון הנפש בעסקי בתורה יותר מגוף הלימוד וז"ש עשה תורתך קבע שבהביאו התורה לידי מעשה

ואל תרבה לעשר אומדות: יי שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב (אלא) משתיקה, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וכל המרבה דברים מביא חטא: יי רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם קיים, על הדין, ועל האמת ועל השלום, שנאמר, אמת ושפטם שלום שפטו בשעריכם:

ר"ע מברטנורה

לכדך כי הא דרבא כי הוי אחיא טריפתא לגביה הוי מכניף לכולהו טבחי דמתא מחסיה אמר כי היכי דלמטיין טיבא מכשורא: ואל תרבה לעשר אומדות, שהמפריש מעשרות מאומד אינו נלול מן הקלקלה אם פוחת ממה שראוי ליתן, מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים, ואם העדיף על שיהיה ראוי ליתן, פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים: יי ולא מלאתי לגוף טוב אלא שתיק, מי ששומע חרפתו וכותק: ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וחדע לך שהשתיקה טובה, שאפילו המדרש והדרש והדבור בתורה שאין לך מדה טובה הימנה אין עיקר קבול השכר אלא בשביל המעשה והדורש ואינו מקיים נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש: וכל המרבה דברים מביא חטא, שכן מלינו צחיה שהרבתה דברים ואמרה אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, והוסיפה נגיעה שלא נאסרה בה ודחפה נחש עד שנגעה בו, ואמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה, ומתוך כך באחה לידי חטא שאכלה מן הפרי, הוא ששלמה אמר (משלי ל') אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת: יח העולם קיים, ישוּבן של בני אדם מתקיים, ואין זה כמו העולם עומד דלעיל: על הדין, לזכות את הזכאי, ולחייב את החייב: ועל האמת, שלא יסקרו איש בעמיתו: ועל השלום, בין המלכיות, ובין אדם לחברו:

רבי

שפת אמת

מעשה נקי קבע כמ"ש שדומה לאילן ששרשיו מרובין כו' ואז נקרא תורתך כמ"ש רש"י בתהלים משעמך בה נקי תורתו כו', וזהו פ"י אשר דיבר ה' נעשה להביא דברי תורה לבחי' עשי', גם פ"י מעשה התבטלות הגוף להשתעבד להתורה מלשון גט מעושה שכל המעשים הנוגעים לגוף צריכין עבודה לעשותם בטוב לכן תיקון עולם העשי' חביב לפני הקב"ה [וע"ז נאמר עולת תמיד העשוי' בהר סיני שאז בא התורה לבחי' המעשה] והבן:

ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, שזאת הוא תיקון הגוף ע"י השתיקה ורמז

ואל ת' לעשר אומדות, תמוה דהא מדינא אסור ישתייט, וי"ל קלת הפי' לפמ"ש בספ"ק בלריכין להפריש מעשר מכל מה שמרויח, ע"ז ג"כ הליווי להפריש מדה במדה לא באומד שמה יבוא לפעמים ליתן פחות:

ולא מלאתי לגוף טוב משתיקה, הענין שתיקר הטוב הוא כשהגוף שותק ואינו נוגע בשום דבר לטובת הנאתו והנשמה תנהיג הכל וכן בתורה ומלות אין לעשות בשום דבר לטובת הגוף וזה הפי' שהגוף שותק וכענין ד' הרמב"ן ז"ל הובא בכש"ט פ"י הדבר הקשה תקריבון אלי לסלק נגיעה עלמיות וי"ש ל"מ לגוף טוב משתיקה. [*ועי' שפ"א עה"ת ח"ג דף ק"ב]:

טוב משתיקה ע"ד מאמר העולם שטילע וואסרן גראכען טיעף:
רשב"ג אומר על ג' דברים כו', ע"י בדברי החסיד ז"ל כפי' משנה

רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

רבי

ר"ע סברטנורה

לפיכך הרצה להם תורה ומלות. כגון פרשת שקלי' ורמזים כדי להרבות שכל כשהן גדלים מהם אע"פ שכלאו הכי לא היו אוכלין אותן שנפשו של אדם קלה בן: למען לדקן. להלדיק את ישראל. ולזכות אותן:

רבי

שפת אמת

ארמו לזה יין דאיתא כשם שקול ודיבור וזה ממש דכרי הכי בחו"מ ר"ש סי' יפה לבשמים כן קשה ליין ע"ש במנחות במשנה שהי' הגיבור מושך היין בשתיקה. דאיתא חמרי וריחני פקחין, ונראה שהם ב' מיני חכמות, חכמה שבראש בחי' הנשמה והוא בחי' הריח כדאיתא איהו דבר שהנשמה נהנית ולא הגוף זה הריח. והוא בבחי' הקול והדיבור בתורה ותפלה שהוא המשכת כח הנשמה, ויש חכמה הבאה ע"י תיקון הגוף והיין מפקח הגוף כדאיתא בפ' ותירוש ינובב בתולדות והוא בכח השתיקה כי תיקון הגוף ע"י הצמצום לעצור במילין שלא להגביר כח הגוף על הנשמה, ואז זוכה לחכמה ונעשה כלי אל הנשמה, ובענין בשמים דיין מצינו דקול יפה לבשמים ומ"מ בפנים הי' הקטורת בחשאי כדאיתא בגמ' קטורת בחשאי מכפר על לשון הרע, ויין דקול רע ליין מ"מ בפנים הי' השירה על היין בשעת הנסכים, והוא כענין דאיתא יין בשתיקה ועתיד. לארמא קלא לבסוף כשמפקח הגוף וע"י בחי' גוף טוב דשתיקה מתדבק בו הארת הנשמה, ובבחי' העסק בתורה ותפלה בעריכות שפתים וקול רם מתעלה אח"כ הנשמה בשורש העליון והוא בחשאי לכן הקטורת לפנים ולפני ולפנים:

רצה הקב"ה לזכות את ישראל הרבה להם תורה ומצות דכ' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה, פי' כי מזכי לחייבא הוא דבר גדול מאוד. והענין הוא שעיקר התורה השייכה לישראל היא נשמת התורה ועשרת הדברות, ורצה הקב"ה שבאמצעות בני יחי' תיקון לכל הברואים, ולכן המשיך כח התורה לכל המעשים הגשמיים על ידי המצות מעשיות, והשי"ת עשה כן כדי להיות נתקן גם הטבע, וזה התיקון נעשה באמצעות שלשתן השי"ת והתורה ובני, כמ"ש בשביל התורה שנק' ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית כו', וזהו שעשה הבורא ית' להיות מקודם תווה ובהו ואת"כ יהי אור, וכמ"ש בחי' מו"ן זיל שלכך הי' א"י מקודם תחת יד כנען כו', והכל כמ"ש בבחי' ד"א קדמה לתורה, שעשה השי"ת להיות כל איש ישראל צריך לתקן מקודם הגשמיות והטבע ואח"כ זוכה להפנימיות, אם כי עיקרן של בני הפנימיות רק כדי לזכות כו':

למען צדקו יגדיל תורה, קשה דהול"ץ הגדיל תורה, רק הפי' על כח תורה טבע"פ שבני' מוסיפין ומרחיבין כח התורה, וע"י המצות ממשיכין אור התורה לכל המעשים, לכן הרבה להם דייקא תורה ומצות להודיען איך להגדיל ולהרחיב כח התורה כנ"ל, וזה יגדיל ויאדיר לשון עתיד כנ"ל: